

ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ МЕДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ДАНИЛА ГАЛИЦЬКОГО

Кафедра акушерства та гінекології

ЗАТВЕРДЖУЮ
Перший проректор
науково-педагогічної роботи
член-кор. НАМН України,
проф. М.Р. Гжегоцький

_____ 2020 р.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ
ДИСЦИПЛІНИ
Акушерство та гінекологія

Освітньо-кваліфікаційний рівень: магістр

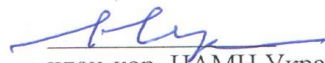
Галузь знань: 22 – охорона здоров'я

Спеціальність 222 «Медицина»

Факультет, курс: медичний факультет, 5 курс

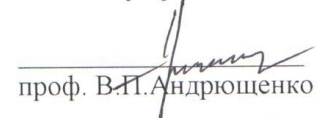
Обговорено та ухвалено
на засіданні кафедри
акушерства та гінекології
Протокол № 8/73
від « 21 » лютого 2020 р.

Завідувач кафедри

член-кор. НАМН України,
проф. Л.Б.Маркін

Затверджено
профільною методичною комісією
з хірургічних дисциплін
Протокол № 6
від «9» квітня 2020 р.

Голова профільної методичної комісії

проф. В.П.Андрюшенко

**ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ МЕДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ДАНИЛА ГАЛИЦЬКОГО**

Кафедра акушерства та гінекології

ЗАТВЕРДЖУЮ

Перший проректор
з науково-педагогічної роботи
член-кор. НАМН України,
проф. М.Р.Гжегоцький

«_____» _____ 2020 р.

**РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
Акушерство та гінекологія**

Освітньо-кваліфікаційний рівень: магістр

Галузь знань: 22 – охорона здоров'я

Спеціальність 222 «Медицина»

Факультет, курс: медичний факультет, 5 курс

Обговорено та ухвалено
на засіданні кафедри
акушерства та гінекології
Протокол №8/63
від «21» лютого 2020 р.

Завідувач кафедри

_____ член-кор. НАМН України,
проф. Л.Б.Маркін

Затверджено
профільною методичною комісією
з хірургічних дисциплін
Протокол № 6
від «9» квітня 2020 р.

Голова профільної методичної комісії

_____ проф. В.П.Андрющенко

Львів 2020

Робоча навчальна програма дисципліни “Акушерство та гінекологія” для студентів 5 курсу медичного факультету, які навчаються за спеціальністю 222 «Медицина» складена: завідувачем кафедри д.мед.н., член-кор. НАМН України проф. Л.Б. Маркіним, завучем кафедри доц. О.В. Святоцькою, доц. Л.М. Ященко, ас.

З.Я.Петришин у відповідності з наступними нормативними документами:

- Законом України «Про вищу освіту» від 01.07.2014 №1556-VII;
- наказом МОН України №47 від 26.01.2015 «Про особливості формування навчальних планів на 2015/2016 н.р.»;
- освітньо-кваліфікаційними характеристиками (ОКХ) і освітньо- професійними програмами (ОПП) підготовки фахівців;
- листів МОН України від 20.01.2015 №1/9-19 «Щодо організації атестації здобувачів вищої освіти та організації освітнього процесу», від 13.03.2015 №1/9-126 «Щодо особливостей організації освітнього процесу та формування навчальних планів у 2015/2016 навчальному році»
- положення про організацію освітнього процесу у Львівському національному медичному університеті імені Данила Галицького (протокол № 1 – ВР від 18.02.2015) з урахуванням Інструкції щодо оцінювання навчальної діяльності студентів в умовах впровадження Європейської кредитно-трансферної системи організації навчального процесу (затвердженої МОЗ України 15.04.2014);
- наказом ректора Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького «Про введення в дію нового навчального плану додипломної підготовки фахівців за спеціальністю «Медицина»
- рішення міжкафедральної наради завідувачів профільних кафедр вищих медичних навчальних закладів України III - IV рівнів акредитації (протокол № 2 від 21 травня 2015 р.).

Програма розроблена на принципах Європейської кредитно-трансферної системи (ECTS) і затверджена наказом МОЗ України від 26 січня 2015 року № 47 для забезпечення реалізації у діяльності вищих навчальних закладів МОЗ України вимог абзацу третього частини другої статті 56 та частини сьомої розділу XV «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про вищу освіту».

Зміни та доповнення до програми навчальної дисципліни на 2020-2021 н.р.

№ з п	Зміст внесених змін (доповнень)	Дата і № протоколу засідання кафедри	Примітки
1.	Оновлено перелік рекомендованої літератури сучасними джерелами українською та англійською мовами	Протокол №8/63 від «21» лютого 2020 р.	

Завідувач кафедри
 акушерства та гінекології
 д.мед.наук., член-кор.НАМН України,
 проф. Л.Б.Маркін

I. Опис предмета дисципліни.

Програма вивчення навчальної дисципліни «акушерство і гінекологія» для вищих медичних закладів освіти України III-IV рівнів акредитації складена згідно навчального плану підготовки фахівців освітньо-кваліфікаційного рівня «Спеціаліст» кваліфікації «Лікар» у вищих навчальних закладах МОЗ України за спеціальностями 7.12010001 «Лікувальна справа», 7.12010002 «Педіатрія», 7.12010003 «Медико-профілактична справа» напряму підготовки 1201 «Медицина» у відповідності з освітньо-кваліфікаційними характеристиками (ОКХ) і освітньо-професійними програмами (ОПП) підготовки фахівців, затвердженими наказом МОН України від 16.04.03 №239. Програма розроблена на принципах Європейської кредитно-трансферної системи (ECTS) і затверджена наказом МОЗ України від 26 січня 2015 року № 47 для забезпечення реалізації у діяльності вищих навчальних закладів МОЗ України вимог абзацу третього частини другої статті 56 та частини сьомої розділу XV «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про вищу освіту». Програма розроблена з урахуванням принципів доказової медицини і на підставі стандартів надання медичної допомоги в акушерстві і гінекології, затвердженими наказами МОЗ України. Термін навчання за цими спеціальностями здійснюється протягом 6 років, а базова медична підготовка – протягом 5 років.

Предметом вивчення навчальної дисципліни є «акушерство і гінекологія» Програма дисципліни «акушерство та гінекологія» структурована на розділи. Обсяг навчального навантаження студентів описаний у кредитах ECTS – залікових кредитах, які зараховуються студентам при успішному засвоєнні залікового кредиту.

Видами навчальної діяльності студентів згідно з навчальним планом є: а) лекції; б) практичні заняття; в) самостійна робота студентів.

Лекції. Перевага віддається лекціям проблемним, оглядовим та концептуально-аналітичним. Лекція стає процесом, під час якого в студентів формуються знання, забезпечуються мотиваційний компонент і загально-орієнтований етап оволодіння науковими знаннями. Посилюється роль лекцій в якісному управлінні самостійною роботою студентів.

Практичні заняття. Тривають не менше 4 годин. За методикою організації вони є клінічними, спрямовані на контроль засвоєння теоретичного матеріалу й формування практичних вмінь та навичок, а також уміння аналізувати й застосовувати одержані знання для вирішення практичних завдань.

Засвоєння теми контролюється на практичних заняттях відповідно до конкретних цілей.

Перелік критеріїв надання акушерсько-гінекологічної допомоги регламентується відповідними протоколами за спеціальністю «акушерство і гінекологія» МОЗ України.

Засобами контролю є тестові завдання, клінічні ситуаційні задачі; контроль виконання практичних навичок.

Самостійна робота студента – одна з організаційних форм навчання, що регламентується робочим навчальним планом і виконується студентом самостійно поза межами аудиторних занять. Можливі види самостійної роботи студентів: підготовка до практичного заняття та вивчення тем, що розглядаються лише в плані самостійної роботи студента, курація вагітної або гінекологічної хворої та написання історії хвороби, пошук та вивчення додаткової літератури, створення алгоритмів, структурно-логічних схем, написання рефератів, анотацій, доповідей для виступу з повідомленнями на практичних заняттях, чергування в клініці поза межами навчального часу. Організація самостійної роботи у відділеннях акушерського або гінекологічного стаціонару повинна забезпечуватися викладачами кафедри.

Індивідуальне завдання – форма організації навчання з метою поглиблення, узагальнення та закріплення знань, які студенти отримують у процесі навчання, а також застосування цих знань на практиці, тобто індивідуальне навчально-дослідне завдання.

Форми організації освітнього процесу та контролю з кожної навчальної дисципліни (підсумковий модульний контроль, екзамени, диференційовані заліки, заліки тощо) визначається самостійно ВНЗ МОЗ України за рішенням Вченої ради вищого навчального закладу.

Контроль засвоєння дисципліни здійснюється по його завершенню на підсумковому контрольному занятті (залік).

Оцінка успішності студента з дисципліни є рейтинговою і виставляється за традиційною шкалою.

Кафедри акушерства і гінекології мають право вносити зміни до навчальної програми у межах 15% розподілу часу в залежності від напрямків наукових досліджень, організаційних та діагностичних можливостей клінічних баз, але зобов'язані виконати в цілому обсяг вимог з навчальної дисципліни «акушерство та гінекологія» (IV-VI курси) згідно з кінцевими цілями ОКХ і ОПП за фахом підготовки та навчальним планом.

II. Мета та завдання навчальної дисципліни

1.1. Метою викладання навчальної дисципліни «акушерство і гінекологія» є: придбання знань з фізіологічного та патологічного акушерства, консервативної та оперативної гінекології, засвоєння загальних принципів ведення вагітності, пологів та післяпологового періоду, вміння аналізувати акушерську ситуацію та хірургічні ризики гінекологічної хворої, використовувати основні та додаткові методи дослідження, демонструвати вміння та навички згідно освітньо-професійної програми (ОПП).

1.2. Основними завданнями вивчення дисципліни «акушерство і гінекологія»:

- Інтерпретувати клінічну анатомію жіночих статевих органів та фізіологію репродуктивної системи.

- Ставити попередній діагноз основних гінекологічних захворювань, планувати обстеження та тактику ведення хворої.
- Визначати етіологічні та патогенетичні фактори основних захворювань жіночої репродуктивної системи.
- Визначати фактори, що впливають на планування сім'ї та розробляти заходи, спрямовані на раціональне планування сім'ї.
- Планувати тактику ведення вагітності, фізіологічних пологів та післяпологового періоду.
- Ставити попередній діагноз ускладнень вагітності, пологів та післяпологового періоду.
- Виконувати необхідні медичні маніпуляції.
- Планувати та надавати невідкладну допомогу при невідкладних станах в акушерстві і гінекології.

1.3. Згідно з вимогами освітньо-професійної програми студенти повинні:

знати:

- перебіг фізіологічної та патологічної вагітності, пологів та післяпологового періоду;
- сучасні стандарти надання допомоги при невідкладній акушерській та гінекологічній патології;
- питання планування сім'ї.

вміти:

- проводити гінекологічне дослідження, здійснювати забір матеріалу для цитологічного, гістологічного і бактеріологічного дослідження та вміти їх інтерпретувати;
- встановлювати діагноз захворювання, проводити диференційну діагностику, терапію, профілактику та реабілітацію акушерських і гінекологічних хворих;
- збирати та оцінювати акушерський та гінекологічний анамнез;
- проводити зовнішнє та внутрішнє акушерське дослідження, оцінювати стан плода та новонародженого;
- надавати невідкладну допомогу при акушерській та гінекологічній патології.

На вивчення навчальної дисципліни зі спеціальності 7.12010001 «Лікувальна справа» відводиться 360 годин 12 кредитів ЄКТС.

На вивчення навчальної дисципліни зі спеціальності 7.12010002 «Педіатрія» відводиться 375 годин 12,5 кредитів ЄКТС.

На вивчення навчальної дисципліни зі спеціальності 7.12010003 «Медико-профілактична справа» відводиться 315 годин 10,5 кредитів ЄКТС.

III. ЗМІСТ ПРОГРАМИ

Розділ II: Фізіологічний та патологічний перебіг вагітності, пологів та післяпологового періоду.

Розділ 5. Фізіологічний перебіг вагітності, пологів та післяпологового періоду.

Конкретні цілі:

1. Інтерпретувати клінічну анатомію і фізіологію жіночих статевих органів, жіночого тазу.
2. Виконувати обстеження вагітної, роділлі та породіллі, первинний огляд та туалет новонародженого.
3. Планувати тактику ведення вагітності, фізіологічних пологів, післяпологового періоду.
4. Проводити консультування щодо методу лактаційної аменореї.

Тема 1. Жіночий таз. Плід як об'єкт пологів.

Таз з анатомічної та акушерської точок зору. Тазове дно. Будова голівки плода. Розміри голівки плода та тулуба. Ознаки доношеності та зрілості плода. Вимірювання та оцінка таза.

Тема 2. Фізіологія вагітності. Методи обстеження вагітних. Перинатальна охорона плода.

Запліднення та розвиток плідного яйця. Плацента, її будова і функція. Критичні періоди розвитку ембріона і плода. Вплив шкідливих факторів на ембріон та плід. Фізіологічні зміни в організмі жінки під час вагітності. Гігієна і харчування вагітної. Методи обстеження вагітної: діагностика ранніх та пізніх термінів вагітності. Топографія плода у матці. Ведення фізіологічної вагітності. Гравідограма. Лабораторна діагностика ВІЛ-інфекції. Консультування в контексті ВІЛ-інфекції. Поняття консультування та його етичні принципи. Навички консультування. Визначення допологової відпустки і дати пологів.

Тема 3. Фізіологія пологів. Знеболювання пологів.

Передвісники пологів, прелімінарний період. Визначення початку пологів. Біологічна готовність організму до пологів, шкала Бішоп. Біомеханізми пологів при передньому і задньому видах потиличного передлежання. Регуляція пологової діяльності. Клінічний перебіг пологів. Ведення пологів. Партограма. Оцінка новонародженого за шкалою Апгар. Первинний туалет новонародженого, дотримання теплового ланцюжка. Сучасні методи знеболювання пологів: немедикаментозні та медикаментозні.

Тема 4. Фізіологія післяпологового періоду. Фізіологія періоду новонародженості.

Зміни в організмі породіллі, статевих органах, молочних залозах. Клініка та ведення післяпологового періоду. Концепція грудного вигодовування. Післяпологова контрацепція: метод лактаційної аменореї (МЛА).

Анатомо-фізіологічні особливості періоду новонародженості. Догляд за новонародженим. Переваги сумісного перебування матері та дитини.

Розділ 5. Патологічний перебіг вагітності, пологів та післяпологового періоду.

Конкретні цілі:

1. Ставити попередній діагноз та планувати тактику ведення ускладненої вагітності.
2. Планувати та надавати акушерську допомогу при ускладненому перебігу вагітності.
3. Ставити попередній діагноз та проводити диференційну діагностику при різних видах акушерської патології в пологах.
4. Планувати тактику ведення при патології пологів та післяпологового періоду.
5. Планувати профілактичні заходи при різних видах акушерської патології.
6. Планувати та надавати невідкладну допомогу при невідкладних станах в акушерстві.
7. Виконувати необхідні медичні маніпуляції.

Тема 5. Аномалії розвитку плідного яйця. Багатоплідна вагітність.

Аномалії позазародкових елементів плідного яйця/плаценти, плідних оболонок і пупкового канатика. Міхурцевий занесок. Багатоводдя і маловоддя: причини, діагностика тактика ведення вагітності, наслідки для плода і новонародженого. Спадкові та вроджені захворювання плода. Діагностика. Показання до медико-генетичного консультування.

Багатоплідна вагітність: класифікація, діагностика, особливості перебігу та ведення багатоплідної вагітності. Пологи при багатоплідній вагітності.

Тема 6. Плацентарна дисфункція. Дистрес плода. Затримка розвитку плода.

Плацентарна дисфункція, дистрес плода, затримка розвитку плода: фактори ризику, класифікація, діагностика, тактика ведення вагітності, профілактика.

Методи діагностики стану плода: неінвазивні - УЗД, КТГ, біофізичний профіль плода, доплерометрія, МРТ; інвазивні - амніоцентез, кордоцентез, біопсія хоріону. Біохімічні методи дослідження у різні терміни вагітності.

Тема 7. Ізоантигенна несумісність крові матері та плода.

Імунологічна несумісність крові матері та плода (резус-конфлікт, несумісність за системою АВО, ізолейкоцитарна та ін.). Патогенез, діагностика, тактика ведення, лікування, та профілактика.

Тема 8. Ранні гестози. Гіпертензивні розлади при вагітності. Преєклампсія. Еклампсія.

Ранні гестози: класифікація, клініка, діагностика, лікування. Гіпертензивні розлади під час вагітності. Преєклампсія: патогенез, класифікація, діагностика, клініка, лікування, тактика, профілактика. Еклампсія: клініка, діагностика, ускладнення, невідкладна допомога, тактика ведення. Рідкісні форми гестозів.

Тема 9.Невиношування вагітності.

Причини мимовільного переривання вагітності в різні терміни. Класифікація, клініка, діагностика, лікування і профілактика мимовільного переривання вагітності. Загроза передчасних пологів: діагностика, лікування, акушерська тактика. Профілактика невиношування вагітності. Передчасні пологи.

Тема 10. Вузький таз. Аномалії положення та передлежання плода. Пологи при неправильному положенні та тазовому передлежанні плода.

Аномалії кісткового тазу. Класифікація, діагностика. Діагностика синклітичного і асинклітичного вставлення голівки. Клінічно вузький таз. Особливості ведення пологів.

Класифікація тазових передлежань. Діагностика та особливості ведення вагітності. Неправильне положення плода: класифікація, діагностика, тактика ведення вагітності. Розгинальні передлежання голівки плода: класифікація, діагностика. Корекція неправильних положень та тазових передлежань під час вагітності.

Пологи при неправильному положенні плода та тазових передлежаннях, тактика ведення. Біомеханізм пологів та ручна допомога при тазових передлежаннях.

Тема 11. Аномалії скоротливої діяльності матки.

Класифікація, фактори ризику, патогенез різних видів аномалій пологової діяльності. Сучасні методи діагностики і лікування порушень пологової діяльності. Профілактика порушень пологової діяльності. Перинатальні наслідки. Дистрес плода у пологах: діагностика, тактика ведення.

Тема 12.Акушерські кровотечі під час другої половини вагітності, у пологах та післяпологовому періоді. Інтенсивна терапія і реанімація при кровотечах в акушерстві.

Акушерські кровотечі. Передлежання плаценти: етіологія, патогенез, класифікація, клініка, діагностика, особливості перебігу, ведення вагітності та пологів. Передчасне відшарування нормально розташованої плаценти: етіологія, клініка, діагностика, особливості ведення вагітності і пологів. Матка Кювелера. Порушення процесів відшарування плаценти. Маткова кровотеча в послідовому і ранньому післяпологовому періоді. Гіпотонічна кровотеча. Коагулопатична кровотеча (емболія навколоплідними водами та інші причини). Геморагічний шок, термінальні стани в акушерстві. Синдром

дисемінованого внутрішньосудинного згортання крові. Інтенсивна терапія і реанімація при кровотечах в акушерстві.

Тема 13. Оперативне акушерство. Пологовий травматизм.

Загальні поняття про оперативні втручання в акушерстві: операції переривання вагітності в ранні та пізні терміни. Операції для підготовки пологових шляхів (періно - та епізіотомія, амніотомія). Акушерські щипці, вакуум-екстракція плода, кесарів розтин: показання. Оперативні втручання в послідовому та післяпологовому періоді. Ручне відокремлення плаценти, виділення посліду: техніка проведення. Ручне та інструментальне обстеження матки після пологів. Показання до надпихової ампутації, екстирпації матки, перев'язки внутрішніх здухвинних артерій.

Травматичні ушкодження вульви, піхви, промежини. Розрив шийки матки. Розрив матки: класифікація, механізм виникнення. Клінічна картина розриву матки: загрозливого, того, що почався і вже відбувся. Особливості розриву матки за рубцем. Діагностика, лікування і профілактика. Виворіт матки. Розходження і розриви зчленувань таза. Післяпологові нориці. Етіологія, лікування, профілактика.

Тема 14. Післяпологові септичні захворювання.

Післяпологові септичні захворювання: післяпологова септична рана, післяпологовий метроендометрит, метрофлебіт, мастит, післяпологовий перитоніт, перитоніт після кесарева розтину. Акушерський сепсис: класифікація етіологія, патогенез, діагностика, сучасні принципи лікування, профілактика. Септичний шок, невідкладна допомога. Методи пригнічення лактації.

Тема 15. Курація вагітних та породіль, підготовка учбової історії пологів. Захист учбової історії пологів.

Обстеження вагітної, роділлі та породіллі під наглядом викладача. Участь в проведенні пологів. Основи консультування, включаючи консультування з МЛА. Медична етика та деонтологія. Робота з медичною документацією. Захист учбової історії пологів.

VI. ОРІЄНТОВНА СТРУКТУРА ЗАЛІКОВОГО КРЕДИТУ

РОЗДІЛ 2. Фізіологічний та патологічний перебіг вагітності, пологів та післяпологового періоду.

Тема	Лекції	Пр. зан.	СРС
Розділ 1. Фізіологічний перебіг вагітності, пологів та післяпологового періоду			
Тема1. Жіночий таз. Плід як об'єкт пологів.		2	2
Тема2. Фізіологія вагітності. Методи обстеження вагітних. Перинатальна охорона плода.	1	4	4
Тема3. Фізіологія пологів. Знеболювання	1	4	4

пологів.			
Тема4. Фізіологія післяпологового періоду. Фізіологія періоду новонародженості.		2	2
Розділ 2. Патологічний перебіг вагітності, пологів та післяпологового періоду.			
Тема5. Аномалії розвитку плідного яйця. Багатоплідна вагітність.		2	4
Тема6. Плацентарна дисфункція. Дистрес плода. Затримка розвитку плода.	2	4	2
Тема7. Ізоантигенна несумісність крові матері та плода.		2	2
Тема8. Ранні гестози. Гіпертензивні розлади при вагітності. Преєклампсія. Еклампсія.	2	4	4
Тема9. Невиношування вагітності.		4	2
Тема 10. Вузький таз. Аномалії положення та передлежання плода. Пологи при неправильному положенні та тазовому передлежанні плода.		4	4
Тема 11. Аномалії скоротливої діяльності матки.		4	2
Тема 12. Акушерські кровотечі під час другої половини вагітності, у пологах та післяпологовому періоді. Інтенсивна терапія і реанімація при кровотечах в акушерстві.	4	8	4
Тема 13. Оперативне акушерство. Пологовий травматизм.		4	2
Тема 14. Післяпологові септичні захворювання.		4	2
Тема15. Курація вагітних та породіль, підготовка учбової історії пологів. Захист учбової історії пологів.		4	4
Екзамен		4	6
Всього: кредитів ECTS – 4,0 годин – 120; з них:	10	60	50

V. ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН ЛЕКЦІЙ

РОЗДІЛ 2. Фізіологічний та патологічний перебіг вагітності, пологів та післяпологового періоду.

№ п/п	Тема	К-ть годин
1.	Ранні гестози. Гіпертензивні розлади при вагітності. Преєклампсія. Еклампсія.	2
2.	Невіношування вагітності.	2
3.	Акушерські кровотечі під час першого триместру вагітності,	2

	позаматкова вагітність. Акушерські кровотечі під час другої половини вагітності, у пологах та післяпологовому періоді. Інтенсивна терапія і реанімація при кровотечі в акушерстві	
4.	Оперативне акушерство. Пологовий травматизм.	2
5.	Післяпологові септичні захворювання.	2
	Всього	10

VI. ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ
РОЗДІЛ 2. Фізіологічний та патологічний перебіг вагітності, пологів та післяпологового періоду.

№ п/п	Тема	К-сть годин
1.	Жіночий таз. Плід як об'єкт пологів. Фізіологія вагітності. Методи обстеження вагітних. Перинатальна охорона плода.	4
2.	Фізіологія пологів. Знеболювання пологів.	4
3.	Фізіологія післяпологового періоду. Фізіологія періоду новонародженості. Аномалії розвитку плідного яйця.	4
4.	Плацентарна дисфункція. Дистрес плода. Затримка розвитку плода.	4
5.	Ізоантигенна несумісність крові матері та плода. Багатоплідна вагітність.	4
6.	Ранні гестози. Гіпертензивні розлади при вагітності. Прееклампсія. Еклампсія.	4
7.	Прееклампсія. Еклампсія. Інтенсивна терапія.	4
8.	Невиношування вагітності.	4
9.	Вузький таз. Аномалії положення та передлежання плода. Пологи при неправильному положенні та тазовому передлежанні плода .	4
10.	Аномалії скоротливої діяльності матки.	4
11.	Акушерські кровотечі під час другої половини вагітності, у пологах та післяпологовому періоді	4
12.	Інтенсивна терапія і реанімація при кровотечах в акушерстві.	4
13.	Оперативне акушерство. Пологовий травматизм.	4
14.	Післяпологові септичні захворювання.	4
15.	Курація вагітних та породіль, підготовка учбової історії пологів. Захист учбової історії пологів.	4

	Екзамен	4
	Всього	60

VII. ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ

Розділ 2. Фізіологічний та патологічний перебіг вагітності, пологів та післяпологового періоду.

№ п/п	Види СРС	К-сть годин	Види контролю
1.	Підготовка до практичних занять та лекцій, курація вагітних та породіль, підготовка учбової історії пологів.	44	Поточний контроль
2.	Підготовка до екзамену	6	Підготовка до екзамену
	Всього годин	50	

VIII. ПЕРЕЛІК ПРАКТИЧНИХ НАВИЧОК ДЛЯ КІНЦЕВОГО КОНТРОЛЮ ЗНАНЬ

РОЗДІЛ 2. Фізіологічний та патологічний перебіг вагітності, пологів та післяпологового періоду.

1. Зібрати та оцінити анамнез стосовно загальних та специфічних функцій жіночого організму.
2. Провести зовнішнє акушерське обстеження вагітної (прийоми Леопольда, аускультация серцебиття плода, пельвіометрія).
3. Встановити термін вагітності, передбачуваний термін пологів та масу плода.
4. Провести внутрішнє акушерське обстеження, вимірювання діагональної кон'югати (на фантомі).
5. Оцінити результати дослідження стану плода і плаценти (КТГ, УЗД, БПП, доплерометрія судин пуповини) та визначити тактику ведення вагітності в залежності від отриманих результатів.
6. Виявляти ранні ознаки гестозів, використовувати прості скринінгові методи для діагностики гестозів, проводити оцінку результатів лабораторного обстеження, визначати тактику ведення при гестозах, надавати невідкладну допомогу при нападі еклампсії.
7. Надавати акушерську допомогу при фізіологічних пологах (на симуляторі або на фантомі). Ведення післяпологового періоду.
8. Оцінити стан новонародженого за шкалою Апгар, провести первинний туалет новонародженого.
9. Визначити діагностичні критерії вузького тазу (проводити пельвіометрію). Встановлювати діагноз клінічно вузького тазу (на

фантомі).

10. Оцінити характер пологової діяльності. Скласти схему медикаментозної корекції аномалій пологової діяльності.
11. Оцінити об'єм крововтрати. Розробляти алгоритм надання невідкладної допомоги при акушерських кровотечах.
12. Розробляти алгоритм надання невідкладної допомоги при геморагічному шоці.
13. Розробляти алгоритм надання невідкладної допомоги при септичному шоці.

ІХ. ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ ДЛЯ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ ДО ПІДСУМКОВОГО ЗАЛІКУ

Розділ 2. Фізіологічний та патологічний перебіг вагітності, пологів та післяпологового періоду.

1. Організація акушерсько-гінекологічної допомоги в місті і на селі. Питання охорони здоров'я материнства і дитинства в сучасному законодавстві України.
2. Структура і принципи роботи пологового будинку. Основні показники роботи акушерського стаціонару.
3. Роль жіночої консультації у профілактиці ускладнень вагітності та пологів, перинатальній охороні плода та профілактиці, діагностиці та лікуванні гінекологічних захворювань.
4. Роль сімейного лікаря у профілактиці перинатальних захворювань і смертності.
5. Організація служби планування сім'ї: структура, завдання.
6. Медико-генетичне консультування.
7. Зовнішні та внутрішні статеві органи жінки.
8. Кровозабезпечуюча і лімфатична системи жіночих статевих органів.
9. Фізіологія жіночих статевих органів.
10. Будова жіночого таза. Таз з акушерської точки зору. Тазове дно.
11. Плід як об'єкт пологів (розміри голівки плода, шви, тім'ячка).
12. Ознаки доношеності та зрілості плода.
13. Будова статевих клітин. Капацитація. Запліднення і розвиток плідного яйця. Імплантація.
14. Плацента, її будова і функції.
15. Критичні періоди розвитку ембріона і плода.
16. Вплив шкідливих факторів на ембріон та плід.
17. Фізіологічні зміни в організмі жінки під час вагітності.
18. Гігієна і харчування вагітної.
19. Методи обстеження вагітних. Зовнішнє та внутрішнє акушерське обстеження вагітних.
20. Топографія плода в матці.
21. Встановлення ранніх та пізніх термінів вагітності.
22. Визначення допологової відпустки і дати пологів.
23. Ведення фізіологічної вагітності. Гравідограма.

24. Психопрофілактична підготовка до пологів.
25. Передвісники пологів: прелімінарний період.
26. Визначення ступеню зрілості шийки матки. Шкала Бішопа.
27. Біомеханізм пологів при передньому та задньому видах потиличного передлежання.
28. Причини початку пологів. Регуляція пологової діяльності. Методи реєстрації пологової діяльності. Моніторинг у пологах.
29. Періоди пологів. Тривалість їх у першо- та повторнонароджуючих.
30. Період розкриття шийки матки в пологах. Клініка, ведення. Партограма.
31. Період вигнання плода. Клініка, ведення.
32. Послідовий період. Ознаки відшарування плаценти. Клініка, ведення послідового періоду (активне ведення, очікувальна тактика ведення).
33. Консервативні способи виділення посліду.
34. Визначення цілісності посліду. Поняття про фізіологічну та патологічну крововтрату.
35. Оцінка новонародженого за шкалою Апгар.
36. Первинний туалет новонародженого. Дотримання теплового ланцюжка.
37. Психопрофілактичне знеболювання пологів. Медикаментозне знеболювання пологів.
38. Клініка та ведення післяпологового періоду.
39. Зміни в організмі породіллі, статевих органах, молочних залозах.
40. Концепція грудного вигодовування.
41. Післяпологова контрацепція. Метод лактаційної аменореї.
42. Анатомо-фізіологічні особливості періоду новонародженості.
43. Догляд за новонародженим.
44. Переваги сумісного перебування матері та дитини.
45. Класифікація тазового передлежання. Причини виникнення.
46. Діагностика та особливості ведення вагітності при тазових передлежаннях.
47. Неправильні положення плода: класифікація, діагностика, тактика ведення вагітності.
48. Розгинальні передлежання голівки плода: класифікація, діагностика.
49. Корекція неправильних положень та тазових передлежань під час вагітності.
50. Ембріональний і фетальний періоди розвитку. Бласти-, ембріо- та фетопатії. Діагностика вад розвитку плода в різні періоди вагітності.
51. Аномалії позазародкових елементів плідного яйця (плаценти, плідних оболонок і пупкового канатика). Міхурцевий занесок.
52. Багатотоводдя та маловоддя. Особливості перебігу вагітності та пологів.
53. Спадкові та вроджені захворювання плода. Роль медико-генетичної консультації в їх діагностиці.
54. Багатоплідна вагітність: класифікація, діагностика.
55. Особливості перебігу і ведення багатоплідної вагітності. Профілактика ускладнень.
56. Плацентарна дисфункція: класифікація, діагностика, лікування.

57. Дистрес плода: фактори ризику, класифікація, діагностика, тактика ведення вагітності, профілактика.
58. Затримка розвитку плода: фактори ризику, класифікація, діагностика, тактика ведення вагітності, профілактика.
59. Методи діагностики стану плода: неінвазивні – УЗД, КТГ, біофізичний профіль плода, доплерометрія, МРТ; інвазивні – амніоцентез, кордоцентез.
60. Цитогенетичні та біохімічні дослідження у різні терміни вагітності.
61. Імунологічна несумісність крові матері і плода (Rh-конфлікт, несумісність за системою АВО, ізольована несумісність та ін.).
62. Патогенез імунологічного конфлікту, сучасна система діагностики і лікування.
63. Ведення вагітності і визначення оптимального терміну пологів при резус-імунізації.
64. Профілактика імоноконфліктної вагітності.
65. Ранній гестоз. Птіалізм, блювання. Патогенез. Клініка, діагностика і лікування раннього гестозу.
66. Гіпертензивні розлади під час вагітності, класифікація.
67. Преєклампсія, патогенез: класифікація, діагностика, клініка, лікування, тактика ведення, профілактика.
68. Еклампсія: клініка, діагностика, ускладнення, невідкладна допомога, тактика ведення.
69. Рідкісні форми гестозів.
70. Причини мимовільного переривання вагітності в різні терміни. Класифікація, клініка, діагностика, лікування і профілактика.
71. Загроза передчасних пологів: діагностика, лікування, акушерська тактика.
72. Істміко-цервікальна недостатність (етіологія, клініка, діагностика, лікування).
73. Профілактика невиношування вагітності.
74. Поняття анатомічного та клінічного вузького тазу.
75. Класифікація анатомічно вузького тазу за формою та ступенем звуження. Діагностика.
76. Особливості перебігу та ведення пологів при вузьких тазах.
77. Діагностика синклітичного та асинклітичного вставлення голівки плода.
78. Пологи при неправильних положеннях та тазових передлежаннях.
79. Біомеханізм пологів при тазових передлежаннях.
80. Ручна допомога при тазових передлежаннях.
81. Пологи при багатоплідній вагітності.
82. Аномалії пологової діяльності. Класифікація. Фактори ризику.
83. Патогенез різних видів аномалій пологової діяльності.
84. Слабкість пологової діяльності. Клініка, діагностика та лікування первинної і вторинної слабкості пологової діяльності.
85. Дискоординована пологова діяльність. Клініка, діагностика та лікування.
86. Надмірна пологова діяльність. Клініка, діагностика та лікування.

87. Профілактика порушень пологової діяльності. Перинатальні наслідки.
88. Дистрес плода у пологах: діагностика, тактика ведення.
89. Передлежання плаценти. Етіологія, патогенез, класифікація, клініка і діагностика.
90. Особливості перебігу і ведення вагітності та пологів при передлежанні плаценти. Акушерська тактика.
91. Передчасне відшарування нормально розташованої плаценти. Етіологія, клініка, діагностика. Акушерська тактика. Матка Кювелера.
92. Порушення процесів відшарування плаценти. Маткова кровотеча в послідовому періоді.
93. Маткова кровотеча в ранньому післяпологовому періоді. Гіпотонічна кровотеча.
94. Коагулопатична кровотеча (емболія навколоплідними водами та інші причини).
95. Геморагічний шок. Термінальні стани в акушерстві.
96. Синдром дисемінованого внутрішньосудинного згортання крові.
97. Інтенсивна терапія та реанімація при кровотечах в акушерстві.
98. Загальні відомості про акушерські операції. Показання, умови, протипоказання. Підготовка. Обстеження. Інструментарій.
99. Операції переривання вагітності в ранні та пізні терміни.
100. Операції, що готують пологові шляхи (перинео- та епізіотомія, амніотомія).
101. Акушерські щипці. Вакуум-екстракція плода. Показання, умови, протипоказання.
102. Оперативні втручання у послідовому та післяпологовому періоді.
103. Ручне відокремлення плаценти, виділення посліду: техніка проведення.
104. Кесарський розтин у сучасному акушерстві. Показання та протипоказання до кесарського розтину. Варіанти кесарського розтину.
105. Хірургічні методи зупинки маткової кровотечі в акушерстві. Перев'язка маткових та яєчникових судин. Надпівхова ампутація матки. Екстирпація матки. Перев'язування внутрішніх здухвинних артерій: показання.
106. Травматичні пошкодження вульви, піхви і промежини.
107. Розриви шийки матки в пологах.
108. Розриви матки при вагітності і в пологах: класифікація, механізми виникнення.
109. Клінічна картина розриву матки: загрозливого, того, що почався і вже відбувся.
110. Особливості розривів матки по рубцю: діагностика, лікування, профілактика.
111. Виворіт матки. Причини виникнення. Тактика лікаря.
112. Розходження і розриви зчленувань таза в пологах.
113. Післяпологові нориці: етіологія, лікування, профілактика.
114. Основні клінічні форми післяпологових септичних захворювань. Класифікація, етіологія, патогенез.
115. Клініка, діагностика, сучасні принципи лікування післяпологового метроендометриту, метрофлебиту, маститу.

116. Клініка, діагностика, сучасні принципи лікування післяпологового перитоніту, перитоніту після кесарева розтину.
117. Акушерський сепсис. Класифікація, клініка, діагностика, сучасні принципи лікування.
118. Септичний шок. Невідкладна допомога.
119. Методи профілактики септичних післяпологових ускладнень.
120. Методи пригнічення лактації.

VIII . Розподіл балів, які отримують студенти

Види контролю - поточний і підсумковий.

Форма підсумкового контролю відповідно до навчального плану:
залік, екзамен.

Поточний контроль здійснюється на кожному практичному занятті відповідно до конкретних цілей з кожної теми. При оцінюванні навчальної діяльності студентів надається перевага стандартизованим методам контролю: тестуванню, структурованим письмовим роботам, розв'язуванню ситуаційних задач, структурованому запроцедурою контролю практичних навичок в умовах, що наближені до реальних.

Оцінювання поточної навчальної діяльності: Під час оцінювання засвоєння кожної теми за поточну діяльність студенту виставляються оцінки за 4-ри бальною (традиційною) шкалою з урахуванням затверджених критеріїв оцінювання для відповідної дисципліни. При цьому враховуються усі види робіт, передбачені навчальною програмою. Студент має право отримати оцінку з кожної теми. Форми оцінювання поточної навчальної діяльності включати контроль теоретичної і практичної підготовки.

Критерії оцінювання поточної навчальної діяльності студента

Знання студентів оцінюють як з теоретичної, так із практичної підготовки за такими критеріями:

Відмінно («5») – Студент правильно відповів на 90-100% тестів формату А. Правильно, чітко логічно і повно відповідає на всі стандартизовані питання поточної теми, включно з питаннями лекційного курсу та самостійної роботи. Тісно пов'язує теорію з практикою і правильно виконує практичну роботу із написанням висновку за отриманими результатами. Вільно читає результати лабораторних досліджень, вирішує ситуаційні задачі підвищеної складності, вміє узагальнювати матеріал, володіє методами лабораторних досліджень у необхідному обсязі.

Добре («4») - Студент правильно відповів на 70-89% тестів формату А. Правильно, і по суті відповідає на стандартизовані питання поточної теми, лекційного курсу і самостійної роботи. Демонструє виконання (знання) практичних навичок. Правильно використовує теоритичні знання при вирішенні практичних завдань. Вміє вирішувати легкі і середньої складності

ситуаційні задачі. Володіє необхідними практичними навиками і прийомами їх виконання в обсязі, що перевищує необхідний мінімум.

Задовільно («3») – Студент правильно відповів на 50-69% тестів формату А. Неповно, за допомогою додаткових питань, відповідає на стандартизовані питання поточної діяльності, лекційного курсу та самостійної роботи. Не може самостійно побудувати чітку, логічну відповідь. Під час відповіді і демонстрації практичних навичок, студент робить помилки. Студент вирішує лише найлегші задачі, володіє лише обов'язковим мінімумом методів дослідження.

Незадовільно («2») - Студент правильно відповів на менше 50% тестів формату А. Не знає матеріалу поточної теми, не може побудувати логічну відповідь, не відповідає на додаткові запитання, не розуміє змісту матеріалу. Під час відповіді і демонстрації практичних навичок робить значні, грубі помилки.

Максимальна кількість балів, яку може набрати студент за поточну навчальну діяльність за семестр становить 200 балів.

Мінімальна кількість балів, яку повинен набрати студент за поточну навчальну діяльність за семестр становить 120 балів.

Розрахунок кількості балів проводиться на підставі отриманих студентом оцінок за традиційною шкалою під час вивчення дисципліни. Шляхом обчислення середнього арифметичного (СА), округленого до двох знаків після коми. Отримана величина конвертується у бали за багатопрофільною шкалою таким чином:

$$X=CA*200/5$$

Перерахунок середньої оцінки за поточну діяльності у багатобальну шкалу (підсумковий контроль-залік)

4- бальна шкала	200- бальна шкала	4- бальна шкала	200- бальна шкала	4- бальна шкала	200- бальна шкала	4- бальна шкала	200- бальна шкала
5	200	4,47	179	3,94	158	3,42	137
4,97	199	4,45	178	3,92	157	3,4	136
4,95	198	4,42	177	3,89	156	3,37	135
4,92	197	4,4	176	3,87	155	3,35	134
4,9	196	4,37	175	3,84	154	3,32	133
4,87	195	4,35	174	3,82	153	3,3	132
4,85	194	4,32	173	3,79	152	3,27	131
4,82	193	4,3	172	3,77	151	3,25	130
4,8	192	4,27	171	3,74	150	3,22	129

4,77	191	4,24	170	3,72	149	3,2	128
4,75	190	4,22	169	3,7	148	3,17	127
4,72	189	4,19	168	3,67	147	3,15	126
4,7	188	4,17	167	3,65	146	3,12	125
4,67	187	4,14	166	3,62	145	3,1	124
4,65	186	4,12	165	3,6	144	3,07	123
4,62	185	4,09	164	3,57	143	3,05	122
4,6	184	4,07	163	3,55	142	3,02	121
4,57	183	4,04	162	3,52	141	3	120
4,55	182	4,02	161	3,5	140	Менше 3	Недостатньо
4,52	181	3,99	160	3,47	139		
4,5	180	3,97	159	3,45	138		

Максимальна кількість балів, яку може набрати студент за поточну навчальну діяльність за IX-X семестр для допуску до екзамену становить 120 балів.

Мінімальна кількість балів, яку повинен набрати студент за поточну навчальну діяльність для допуску до екзамену становить 72 бали.

Розрахунок кількості балів проводиться на підставі отриманих студентом оцінок за традиційною шкалою під час вивчення дисципліни, шляхом обчислення середнього арифметичного (СА), округленого до двох знаків після коми. Отримана величина конвертується у бали за багатобальною шкалою таким чином:

$$X = CA * 120 / 5$$

Перерахунок середньої оцінки за поточну діяльності у багатобальну шкалу (підсумковий контроль-екзамен)

4- бальна шкала	200- бальна шкала	4- бальна шкала	200- бальна шкала	4- бальна шкала	200- бальна шкала	4- бальна шкала	200- бальна шкала
5	120	4,45	107	3,91	94	3,37	81
4	119	4,41	106	3,87	93	3,33	80
4	118	4,37	105	3,83	92	3,29	79
4	117	4,33	104	3,79	91	3,25	78
4	116	4,29	103	3,75	90	3,2	77
4	115	4,25	102	3,7	89	3,16	76
4	114	4,2	101	3,66	88	3,12	75
4	113	4,16	100	3,62	87	3,08	74
4	112	4,12	99	3,58	86	3,04	73
4	111	4,08	98	3,54	85	3,99	72
4	110	4,04	97	3,49	84	Менше 3	Недостатньо
4	109	3,99	96	3,45	83		
4	108	3,95	95	3,41	82		

Самостійна робота студентів оцінюється під час поточного контролю теми на відповідному занятті. Засвоєння тем, які виносяться лише на самостійну роботу контролюється на підсумковому контролі.

Підсумковий контроль включає семестровий контроль та атестацію студента. Семестровий контроль проводиться у формах заліку (4,6) курс та екзамену за 5 курс в обсязі матеріалу, визначеного робочою програмою навчальної дисципліни і в терміни, встановлені, робочим навчальним планом, індивідуальним навчальним планом студента.

Підсумковий контроль - залік, полягає в оцінці засвоєння студентом навчального матеріалу з дисципліни «Акушерство та гінекологія» виключно на підставі результатів виконання ним усіх видів навчальних робіт, передбачених навчальною програмою.

Підсумковий контроль - екзамен – контроль засвоєння студентом теоретичного та практичного матеріалу з дисципліни «Акушерство та гінекологія». Студент вважається допущеним до екзамену, якщо він відвідав усі передбачені навчальною програмою з дисципліни аудиторні навчальні заняття, виконав усі види робіт, передбачені робочою навчальною програмою з дисципліни та при її вивченні набрав кількість балів, не меншу за мінімальну (72 бали).

Екзамен проводиться у письмовій формі у період екзаменаційної сесії, відповідно розкладу. Форма проведення екзамену стандартизована, включає контроль теоретичної і практичної підготовки.

ПЕРЕЛІК РЕКОМЕНДОВАНОЇ НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНОЇ ЛІТЕРАТУРИ З АКУШЕРСТВА І ГІНЕКОЛОГІЇ

Основна

1. Акушерство і гінекологія (у 2-х книгах): підручник (за ред. Грищенко В.І., Щербини М.О.)// Книга І Акушерство.-К.: Медицина, 2011.- 422 с.; Книга ІІ Гінекологія. - К. Медицина,2011.- 375 с.
2. Акушерство: підручник (за ред. Б.М.Венцківського, Г.К.Степанківської, В.П.Лакатоша).- К.: ВСВ Медицина, 2012.- 648 с.
3. Гінекологія: підручник (за ред. Б.М.Венцківського, Г.К.Степанківської, М.Є. Яроцького).- К.: ВСВ Медицина, 2012.- 352 с.
4. Запорожан В.М., Чайка В.К., Маркін Л.Б. Акушерство і гінекологія (у 4-х томах): національний підручник: 2013
5. Obstetrics: підручник англійською мовою (editby I.V. Ventskivska).- К.: Medicine,2008.-334 p.
6. Gynecology: підручник англійською мовою (editby I.V. Ventskivska).- К.: Medicine,2010.-160 p.

Додаткова

1. 1.Berek and Novak's Gynecology 15th Edition. Lippincott Williams and Wilkins, 2012, 1560 pp
2. 2.DC Dutta's Textbook of Obstetrics. HiralalKonar 708pp 2017
3. 2014, 686 pp
4. 3.DC Dutta's Textbook of Gynecology: Including Contraception HiralalKonar
5. 4.F. Gary Cunningham, Kenneth J. Leveno, Steven L. Bloom, Catherine Y. Spong, Jodi S. Dashe, Barbara L. Hoffman, Brian M. Casey. Williams Obstetrics, 25th Edition. 2017
6. EssentialAntenatal, PerinatalandPostpartumCare. WHO EURO, Copenhagen,2003
7. Pregnancy, Childbirth, PostpartumandNewbornCare: A guidefoessentialpractice. WHO, Geneva,2006
8. Бохман Я.В. Руководство по онкогинекологии. СПб.: Фолиант, 2002. – 542 с.
9. Гуркин Ю. А., Л. Б. Маркин, Э. Б. Яковлева. Детская гинекология - справочник, 2004. - 480 с.
10. Діючі «Клінічні протоколи» затверджені наказом МОЗ України з акушерства і гінекології
11. Дубоссарская З.М., Дубоссарская Ю.А. Репродуктивная эндокринология: учебно-методическое пособие.-Д.:Лири ЛТД,2008.- 416 с.
12. Запорожан В.М. Оперативна гінекологія: навчальний посібник. - Одеса:Одеський медуніверситет,2006.- 292 с.

13. Запорожан В.М., Міщенко В.П. Акушерська патологія: атлас, навчальний посібник. - Одеса:Одеський медуніверситет,2005.- 292 с.
14. Запорожан В.М., Цегельський М.Р. Гінекологічна патологія: атлас, навчальний посібник. - Одеса:Одеський медуніверситет,2002
15. Клінічні аспекти сучасної перинаталогії: навчально-методичний посібник (за ред. Вдовиченко Ю.П.).- К., 2005.
16. Медведь В.І. Вибрані лекції з екстрагенітальної патології вагітних. - К., 2010.- 239 с.
17. Методи контрацепції відповідно до періодів життя: навчальний посібник.- К., 2013.- 255 с.
18. Невідкладні стани в акушерстві: навчальний посібник (Венцківський Б.М., Камінський В.В., Грищенко В.І. та ін.).- К.:Золотые ворота, 2010.- 246 с.
19. НорвітцЄррол Р., Шордж Джон О. Наглядные акушерство и гинекология (перевод с английского).- М.: ГЭОТАР - МЕД, 2003.-141 с.
20. Патологічне акушерство: навчальний посібник (Венцківський Б.М., Камінський В.В., Грищенко В.В. та ін.).- К.: Чайка-Всесвіт, 2009.-300 с.
21. Пащенко С.М., Резніченко Г.І., Волошин М.А. Діагностика та лікування хворих на дисгормональні захворювання молочних залоз: Запоріжжя:Просвіта,2011.-152 с.
22. Сучасні аспекти планування сім'ї: навчальний посібник.- К.,2012.-307с.
23. Татарчук Т. Ф., Сольский Я. П. Эндокринная гинекология, 2003